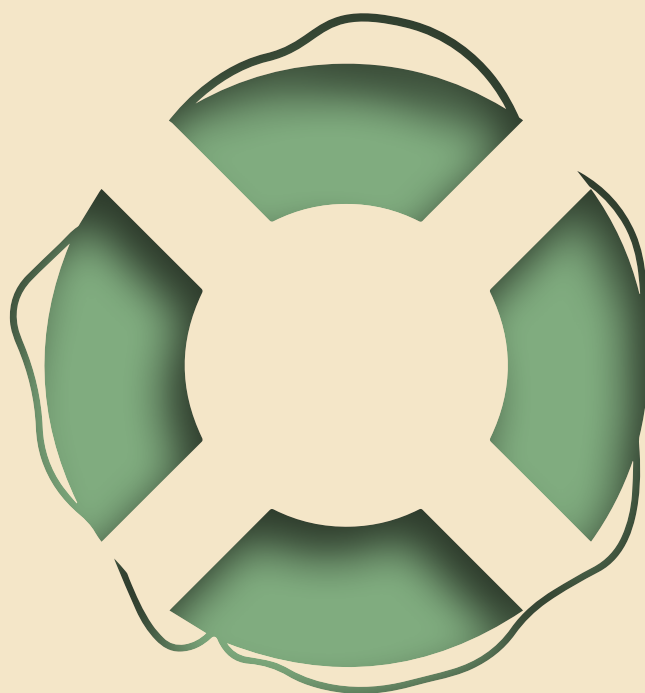

HANDBOEK **MIGRATIE** **EN PSYCHOTRAUMA**

ONDER REDACTIE VAN SIMONE DE LA RIE
EN JEROEN KNIPSCHER

Boom

HANDBOEK **MIGRATIE EN PSYCHOTRAUMA**

Simone de la Rie & Jeroen Knipscheer (redactie)

Boom

© 2025 S.M. de la Rie & J.K. Knipscheer, p/a Boom uitgevers Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machine-learning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jº Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting Uitge-

versorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

De casuïstiek in dit handboek is fictief en mogelijke herkenning berust op louter toeval.

Omslag: Bart van den Tooren
Binnenwerk: Bas Smidt

ISBN 978 90 2446 333 6
NUR 777

www.boom.nl

Inhoud

Voorwoord	15
<i>Forugh Karimi</i>	

Inleiding	19
<i>Simone de la Rie & Jeroen Knipscheer</i>	

Deel 1 – Theoretische achtergrond

1	Migratie in Nederland	25
	<i>Jeroen Knipscheer & Ellen Minkenberg</i>	
1.1	Inleiding	25
1.2	Culturele diversiteit	25
1.3	Migratie	27
1.4	Vluchtelingen	28
1.5	Over de ‘condition migrante’: migratiefasen en migratiestress	30
1.6	Acculturatie	33
1.7	Migratie en psychische gezondheid	34
1.8	Migratie en psychotrauma	35
1.9	Conclusie	37
2	Juridische mogelijkheden en obstakels voor verblijf in Nederland	39
	<i>Gerrit Lodder</i>	
2.1	Inleiding	39
2.2	Verblijfsrecht van EU-burgers	41
2.3	Asiel	47
2.4	Regulier verblijf	53

2.5	Uitgeprocedeerd, en dan ...	57
2.6	Conclusie	61
3	Complex trauma bij vluchtelingen <i>Lisanne Belt & Nora Mooren</i>	62
3.1	Inleiding	62
3.2	Wat wordt bedoeld met ‘complex trauma’?	63
3.3	Traumagerelateerde psychopathologie	65
3.4	Morele verwonding, existentiële vragen en zingeving	75
3.5	Sociaal trauma en gevolgen	78
3.6	Conclusie	79
4	Vluchtelingen in een complexe postmigratiecontext <i>Fieke Felix, Imma van Galen-Oosterkamp & Anke Lahuis</i>	80
4.1	Inleiding	80
4.2	Postmigratiestressoren en hun relatie met psychopathologie, in het bijzonder met PTSS	80
4.3	Theorieën over postmigratiestressoren	81
4.4	Vluchtelingen in een complexe context: complicerende factoren specifiek voor de Nederlandse situatie	88
4.5	Kwetsbare vluchtelingen en zwangerschap	94
4.6	Conclusie	96
5	Tussen werelden: psychose in de context van migratie en etniciteit <i>Els van der Ven</i>	97
5.1	Inleiding	97
5.2	Epidemiologie van psychotische stoornissen in de context van migratie en etniciteit	99
5.3	Andere gemarginaliseerde minderheidsgroepen	101
5.4	Methodologische overwegingen	102
5.5	Variaties in psychotische ervaringen per migrant en per etnische groep	106
5.6	Verklarende factoren	107
5.7	Onderliggend mechanisme: stressgevoeligheid	111
5.8	Een pad naar psychose via sociale ontwikkeling	112

5.9	Implicaties en toekomstige richtingen	112
5.10	Conclusie	113
6	Seksueel geweld onder vluchtelingen <i>Rina Ghafoerkhan, Marian Tankink & Linda Verhaak</i>	114
6.1	Inleiding	114
6.2	Ervaringen van seksueel geweld	114
6.3	Prevalentie van seksueel geweld onder vluchtelingen: de rol van gender	116
6.4	Psychische gevolgen van seksueel geweld: de invloed van cultuur en gender	118
6.5	Bespreekbaar maken van seksueel geweld onder vluchtelingen	120
6.6	Toegang tot hulp bij psychische klachten na seksueel geweld	123
6.7	Conclusie	124
7	Psychotrauma bij LHBTQ+ vluchtelingen en migranten <i>Hugo Konz, Tamam Habib & Geert Smid</i>	126
7.1	Inleiding	126
7.2	LHBTQ+ en mentale gezondheid	126
7.3	LHBTQ+ en migratie	130
7.4	(Trauma)behandeling	136
7.5	Aanbevelingen	139
7.6	Conclusie	140

Deel 2 – Vroegsignalering en veerkracht versterken

8	Lessen uit de humanitaire hulpverlening <i>Elise Griede</i>	145
8.1	Inleiding	145
8.2	Psychische gezondheid van mensen uit conflictgebieden	145
8.3	Ontwikkelingen in de humanitaire hulpverlening vanuit de jaren negentig tot nu	147

8.4	Uitgangspunten van humanitaire mentale en psychosociale hulpverlening: de zorgpiramide	151
8.5	Toepasbaarheid van de uitgangspunten in de Nederlandse context	153
8.6	Conclusie	169
9	Vroegsignalering van psychische klachten bij vluchtelingen en migranten <i>Simone de la Rie & Manon Boeschoten</i>	171
9.1	Inleiding	171
9.2	Invloed van context en cultuur bij vroegsignalering en screening	172
9.3	Aandachts- en knelpunten bij vroegsignalering en screening	173
9.4	Praktische aanbevelingen voor vroegsignalering en screening	174
9.5	Vroegsignalering: eerste inschatting van klachten en problemen	175
9.6	Gebruik van de MIRROR-V	178
9.7	Conclusie	180
10	Gebruik van screeningsinstrumenten bij niet-westerse doelgroepen <i>Manon Boeschoten & Simone de la Rie</i>	182
10.1	Inleiding	182
10.2	Potentieel traumatische gebeurtenissen	183
10.3	Postmigratiestressoren en levensmoeilijkheden	186
10.4	Posttraumatische-stressstoornis (PTSS)	187
10.5	Complexe PTSS	189
10.6	Persisterende-rouwstoornis	190
10.7	Moral injury	192
10.8	Angst- en depressieklachten	193
10.9	Slaap	195
10.10	Middelengebruik	196
10.11	Somatische klachten	198
10.12	Gezinsproblemen	199
10.13	Psychosociaal functioneren	200
10.14	Veerkracht	202

10.15	Overzicht van screeningsinstrumenten	204
10.16	Casuïstiek	205
10.17	Conclusie	210
11	Belang van sociaal kapitaal voor de geestelijke gezondheid van vluchtelingen	212
	<i>Tim Wind & Simone de la Rie</i>	
11.1	Inleiding	212
11.2	Sociaal kapitaal	213
11.3	Versterken van sociaal kapitaal van vluchtelingen	215
11.4	Kenmerken van interventies die sociaal kapitaal versterken	217
11.5	Aandachtspunten bij het versterken van sociaal kapitaal	218
11.6	Conclusie	221
12	Vroege interventies	222
	<i>Elizabeth Nolan, Evelyn Kaizer & Jetske van Heemstra</i>	
12.1	Inleiding	222
12.2	Wat zijn vroege interventies?	222
12.3	Zorgpiramide	225
12.4	Effectiviteit van vroege interventies	226
12.5	Vroege interventies: achtergrond en uitvoering	228
12.6	Overige interventies	240
12.7	Werkzame elementen van vroege interventies	241
12.8	Dilemma's en knelpunten bij vroege interventies	244
12.9	Aanbevelingen	244
12.10	Conclusie	245

Deel 3 – Toegang tot zorg

13	Drempels naar effectieve zorg: culturele verklaringsmodellen van patiënten en therapeuten	249
	<i>Samrad Ghane</i>	
13.1	Inleiding	249
13.2	Theoretische invalshoeken	250

13.3	Belang van verklaringsmodellen voor behandelproces en behandeluitkomst	253
13.4	Assessment	254
13.5	Omgaan met niet-conventionele verklaringsmodellen	258
13.6	Conclusie	264
14	Toegang tot zorg voor asielzoekers, statushouders en ongedocumenteerde migranten <i>Fieke Felix, Imma van Galen-Oosterkamp & Anke Lahuis</i>	265
14.1	Inleiding	265
14.2	Belemmeringen en uitdagingen in de toegang tot zorg voor migranten	266
14.3	Toegang tot de ggz: de praktijk voor asielzoekers	271
14.4	Toegang tot de ggz: de praktijk voor statushouders	273
14.5	Toegang tot de ggz: de praktijk voor ongedocumenteerde migranten	275
14.6	Initiatieven om de toegang tot zorg te verbeteren	277
14.7	Conclusie	281
15	Communicatie en taalbarrières in de geestelijke gezondheidszorg <i>Barbara Schouten & Antoon Cox</i>	283
15.1	Inleiding	283
15.2	Tolkenvergoeding in de zorg	284
15.3	Tolken, emoties en communicatie	286
15.4	Andere gemedieerde strategieën om taalbarrières te overbruggen	290
15.5	Ongemedieerde strategieën ter overbrugging van taalbarrières	292
15.6	Conclusie	295
16	Cultuursensitieve psychodiagnostiek met behulp van de culturele formulering <i>Simon Groen</i>	297
16.1	Inleiding	297
16.2	Invloed van culturele factoren op psychodiagnostiek	298
16.3	Aandacht voor culturele factoren in de DSM	299

16.4	Ontwikkeling van de culturele formulering	301
16.5	Invloed van de culturele formulering op de klinische praktijk	302
16.6	Onderzoek met de pilotversie van het Cultural Formulation Interview	303
16.7	Gebruik van het CFI in de praktijk	304
16.8	Kanttekeningen bij het CFI: cliënten en therapeuten	308
16.9	Kanttekeningen bij het opstellen van een culturele formulering	309
16.10	Conclusie	311
17	Psychodiagnostiek bij mensen met een migratieachtergrond <i>Anna Milius & Nienke Smit</i>	312
17.1	Inleiding	312
17.2	Achtergrond	312
17.3	Psychodiagnostiek	315
17.4	Werken met tolken en interculturele mediators in psychodiagnostisch onderzoek	321
17.5	Psychodiagnostisch toestandsbeeld	322
17.6	Persoonlijkheidsdiagnostiek bij mensen met een migratieachtergrond	323
17.7	Intelligentieonderzoek bij mensen met een migratieachtergrond	326
17.8	Neuropsychologisch onderzoek	328
17.9	Conclusie	333

Deel 4 – Cultuursensitieve behandeling

18	Cultuursensitieve competenties <i>Jeroen Knipscheer</i>	337
18.1	Inleiding	337
18.2	Kennis	338
18.3	Attitude (houding en bejegening)	343
18.4	Vaardigheden	345
18.5	Competenties op organisatorisch niveau	347
18.6	Conclusie	349

19	Cultuursensitieve psychotherapie	350
	<i>Jeroen Knipscheer & Simone de la Rie</i>	
19.1	Inleiding	350
19.2	Evidencebased interventies: hoe valide is die evidentie eigenlijk?	350
19.3	Behandelingen voor traumagerelateerde klachten en problemen	352
19.4	Basis van de behandeling: de therapeutische relatie	359
19.5	Eerste sessies: cultuursensitief exploreren	360
19.6	Culturele aanpassingen	362
19.7	Zijn cultuursensitieve aanpassingen effectief?	368
19.8	Conclusie	369
20	Cultuursensitieve zorg bij persisterende en traumatische rouw	371
	<i>Geert Smid, Jasper Texier, Haci Özer & Simon Groen</i>	
20.1	Inleiding	371
20.2	Cultuur, migratie, rouw en betekenisgeving	372
20.3	Diagnostiek van persisterende-rouwstoornis en traumatische rouw	376
20.4	Psychotherapie voor persisterende en traumatische rouw	378
20.5	Culturele evaluatie van verlies en rouw met het BG-CFI	380
20.6	Ervaringen bij gebruik van het BG-CFI	383
20.7	Conclusie	385
21	Cultuursensitieve psychotraumattherapie voor kwetsbare cliënten in een complexe context	386
	<i>Fieke Felix, Imma van Galen-Oosterkamp & Anke Lahuis</i>	
21.1	Inleiding	386
21.2	Indicatiestelling voor psychotraumattherapie	386
21.3	Randvoorwaarden voor psychotraumattherapie	393
21.4	Vorbereiding van de psychotraumattherapie	395
21.5	Uitvoering van de psychotraumattherapie	397
21.6	Restklachten na traumagerichte behandeling	401
21.7	De therapeut van de kwetsbare vluchteling in de complexe context	402
21.8	Conclusie	403

22	Intergenerationeel trauma bij vluchtelingen en migranten <i>Simone de la Rie</i>	404
22.1	Inleiding	404
22.2	Opgroeien met getraumatiseerde ouders	405
22.3	Invloed van stress op de tweede generatie	408
22.4	Veelvoorkomende klachten en problemen bij intergenerationeel trauma	410
22.5	Behandeling van intergenerationeel trauma	411
22.6	Conclusie	417
23	Behandeling van systeemproblematiek na (gedwongen) migratie <i>Mathilde Overbeek & Trudy Mooren</i>	418
23.1	Inleiding	418
23.2	Model van de invloed van migratiestress op gezinsfunctioneren	418
23.3	Systeembehandeling	430
23.4	Conclusie	437
24	Vaktherapie bij mensen met een migratieachtergrond en psychotrauma <i>Susan van Hooren, Karin Schouten, Emilia de Gruijter, Sander van Goor & Rosemarie Samaritter</i>	438
24.1	Inleiding	438
24.2	Beeldende therapie	440
24.3	Dans- en bewegingstherapie	442
24.4	Dramatherapie	444
24.5	Muziektherapie	446
24.6	Psychomotorische therapie	450
24.7	Conclusie	452
25	Op weg naar herstel <i>Sanne Minheere & Eva Heezemans</i>	454
25.1	Inleiding	454
25.2	Wat is herstelgericht werken?	454

25.3	Geschiedenis en ontstaan van de herstelgerichte beweging in Nederland	457
25.4	Klinische ervaringen met herstelondersteunende zorg	460
25.5	Methodisch herstelgericht aanbod binnen ARQ Centrum'45	464
25.6	Inzet van ervaringsdeskundigen	467
25.7	Sleutelpersonen	468
25.8	De herstelacademie: een plek om zelf aan herstel te werken	469
25.9	Conclusie	471
	Epiloog	472
	Referenties	475
	Register	565
	Over de auteurs	572

Voorwoord

We lost our home, which means the familiarity of daily life. We lost our occupation, which means the confidence that we are of some use in this world. We lost our language, which means the naturalness of reactions, the simplicity of gestures, the unaffected expression of feelings. (Arendt, 1943)

Het indringende essay *We Refugees* (1943) van Hannah Arendt, waaruit bovenstaand citaat afkomstig is, lijkt op het eerste gezicht een historisch document en een persoonlijke reflectie op het lot van Joodse vluchtelingen tijdens de opkomst van het nazisme. Bij herlezing, tegen de achtergrond van de realiteit in het eerste kwart van de 21ste eeuw, dringt zich echter een radicaal inzicht op: de vluchteling is niet alleen slachtoffer van geweld of oorlog, maar vooral ook van een modern politiek systeem dat uitsluitend waarde toekent aan wie erkend wordt als staatsburger.

Voor de bescherming die het staatsburgerschap biedt, betaalt de nieuwkomer echter een fikse prijs. Die van zelfverloochening, onzichtbaarheid en vaak ook juridische onzekerheid. En voor alle groepen ontheemde mensen, of het nu gaat om mensen zonder papieren, asielzoekers, vluchtelingen of migranten – waar ze ook vandaan komen, wat hun motief om te vertrekken ook was en wat hun status ook is – ligt er een hardnekkig gevaar op de loer: ze worden keer op keer de gemakkelijke dragers van projectie.

In tijden van maatschappelijke onzekerheid of politieke instabiliteit fungeren zij als ideale zondebokken. Ze worden gemakkelijk verantwoordelijk gehouden voor alles wat misgaat in de samenleving, niet omdat er overtuigend bewijs is dat zij de oorzaak daarvoor zijn, maar omdat ze zelden beschikken over structurele bescherming of een erkende stem met voldoende macht om zich tegen die beschuldiging te verweren. Hun kwetsbaarheid maakt hen tot buitenstaanders én tot symbolen van datgene wat men vreest, afwijst of probeert te controleren.

Precies daar ligt de blijvende actualiteit van Arendts inzicht dat het probleem van ontheemding niet slechts een humanitaire of tijdelijke kwestie is, maar vooral een fundamenteel politiek vraagstuk. Het raakt aan de kern van

de vraag wie mag meetellen, wie erkend wordt als volwaardig mens, en onder welke voorwaarden dat alles gebeurt.

Ontheemding raakt overigens niet alleen het domein van rechten en erkenning, het grijpt dieper in, tot in de kern van het subject-zijn. Wie ontheemd raakt, verliest vaak niet alleen huis, plek en status, maar ook de vanzelfsprekendheid van betekenis. De ervaring van thuis, van taal en van vertrouwde sociale codes vormt het fundament waarop mensen zich als subject kunnen bewegen: kunnen spreken, handelen, reageren, zich verhouden. Als dat wegvalt, wordt niet alleen hun positie in de wereld onderbroken, maar ook hun verhouding tot zichzelf en tot hun eigen verhaal.

Ontheemden komen terecht in een geografische, culturele en historische werkelijkheid die al in beweging was, in een stroom waarin hun eigen verhaal nog geen bedding heeft gevonden. Het is een wereld waarin ze zich moeten voegen in een narratief dat elders is begonnen, gevormd door betekenissen, verwachtingen en beelden die al vastliggen. Het verhaal van de samenleving van aankomst – met haar wetten, codes en blik op ‘de ander’ – staat natuurlijk al overeind nog vóór de nieuwkomer binnenstapt.

Binnen die werkelijkheid is er weinig ruimte om zelf te beginnen met spreken. De mogelijkheid om betekenis te geven aan het eigen bestaan, aan wat verloren is gegaan, aan wat men verlangt of hoopt, wordt onderbroken – en dat is helaas voor veel mensen een langdurig gegeven. Het is misschien wel het ingrijpendste verlies: niet alleen buiten de grenzen van het behoren vallen, maar ook buiten het bereik van het vertellen. Niet meer vanzelfsprekend kunnen zeggen: ‘Dit ben ik. Dit is wat ik bedoel. Dit is waar ik sta.’

De ontheemde wordt zelden erkend als subject, als iemand die spreekt, handelt en zich verhoudt tot de wereld op eigen voorwaarden. In plaats daarvan worden ontheemden bekeken, benoemd, beschreven, vaak door systemen die zeggen hen te willen begrijpen of beschermen. Door het verlies van vertrouwdeheid en culturele vanzelfsprekendheid en vooral door het verlies van taal verdwijnt voor ontheemden ook het vermogen om hun subjectiviteit onder woorden te brengen. De mogelijkheid om ervaringen in hun volle gelaagdheid te delen, een positie op te eisen en de ‘ik-verteller’ van het eigen levensverhaal te worden, wordt daarmee ernstig beperkt.

Dit verlies gaat diep. Het is soms zó ingrijpend dat ontheemden niet meer kunnen uitleggen dát die mogelijkheid ooit bestond: dat ze ooit deelnemers waren aan een wereld waarin ze handelden, spraken en gehoord werden. In verhalen van vóór de migratie waren ze misschien ouder, kind, collega, geliefde, buur, drager van geschiedenis. Nu rest vaak slechts het beeld van ofwel het slachtoffer ofwel de veerkrachtige overlever. De identiteit van de ontheemde wordt zo vaak gereduceerd tot deze uitersten, waarbij er geen ruimte is voor de complexiteit

van een leven dat zich afspeelt tussen kracht en kwetsbaarheid. Tussen die twee polen ontbreekt het aan ruimte voor nuance: voor twijfel, breekbaarheid, ambivalentie en voor de volheid van menselijkheid.

Deze dynamiek zien we ook terug bij patiënten met een migratieachtergrond die zich melden met psychische klachten, en vooral met trauma. De oorzaak van hun klachten wordt dan vaak gezocht in de traumatisering door oorlog, vervolging en geweld in het land van herkomst. Zelden wordt onderkend hoe diepgaand het trauma is dat voortkomt uit het verlies van subjectiviteit: het wegvallen van taal, identiteit, relaties, sociale inbedding, en van de mogelijkheid om een plaats in het verhaal van het leven terug te veroveren.

Dit brengt me bij het begrip ‘dubbele afwezigheid’, zoals geïntroduceerd door de Algerijns-Franse socioloog Abdelmalek Sayad. Deze term werd de titel van zijn postuum gepubliceerde boek, dat later de basis vormde voor de introductie van het concept *la condition migrante* door Étienne Tassin (Sayad 1999; Tassin, 2008).

Sayad stelt dat ontheemde mensen afwezig zijn zowel in hun land van herkomst als in het land van aankomst, waar ze een gebrek aan daadwerkelijke aanwezigheid ervaren. Ze zijn uitgewist uit de sociale en politieke orde die ze achterlieten, en blijven tegelijkertijd aan de randen van de samenleving staan die hen ontvangt.

Deze dubbele afwezigheid kent een wrange paradox. Migranten zijn in beide landen vaak nadrukkelijk aanwezig in het publieke debat, in beleid, in de media, in morele of politieke discussies. Er wordt óver hen gesproken. In het land van aankomst verschijnen zij als object van regulering, zorg of oordeel, zonder echte stem of zeggenschap. In het land van herkomst worden zij net zo goed besproken: als verlies, als vervreemd geraakte, als verrader, als projectiescherm voor nostalgie of kritiek. In beide gevallen niet of niet meer als iemand die werkelijk meetelt of aanwezig is.

De ‘normale’ stemmen die het narratief en het discours bepalen, behoren vaak tot degenen van wie het leven niet werd onderbroken, zij die konden blijven, voor wie vluchten geen noodzaak was, van wie de taal intact bleef en de wortels ongeschonden. Tegen die achtergrond wordt de afwezigheid van de migrant niet kleiner, maar juist des te voelbaarder in haar schijnbare aanwezigheid.

Terug naar *migratie en psychotrauma*, het thema van het boek dat voor u ligt. In de psychologische en psychiatrische praktijk blijft het risico bestaan dat mensen met een migratieachtergrond worden teruggebracht tot trajecten, termen en diagnoses, zonder oog voor het bredere narratieve en politieke weefsel waarin hun klachten zijn geworteld, en voor de factoren die de traumatisering voortzetten. Dat risico wordt versterkt door het feit dat de psychiatrie diepgeworteld

is in een traditie waarin westerse waarden en mensbeelden de norm vormen. Ideeën over autonomie, verbondenheid, zelfredzaamheid en psychisch functioneren zijn vaak gebaseerd op ervaringen van mensen die niet ontheemd zijn, nooit gedwongen zijn te vluchten, niet hun taal, hun plek of hun vanzelfsprekendheid hebben verloren.

Naar mijn mening is het de auteurs van dit boek goed gelukt om een waardevolle bijdrage te leveren aan de deskundigheid die nodig is om mensen met een migratieachtergrond te begeleiden op een manier die hen helpt opnieuw eigenaar te worden van hun eigen verhaal. Want wanneer het over trauma-behandeling gaat, gaat het niet alleen om het verlichten van symptomen van PTSS, maar ook om het begrijpen en erkennen van de positie waarin iemand tegelijk aanwezig en afwezig is, en juist daarin betekenis probeert te herstellen. Herstel betekent niet simpelweg terugkeren naar 'hoe het was', maar het leren omarmen van wat verscheurd is, het verdragen van ambivalentie en het integreren van kracht én kwetsbaarheid in elkaar. Het betekent ruimte maken voor een verhaal waarin migranten zichzelf weer mogen zien als handelende en voelende mensen. En dat is misschien wel de kern van elk menselijk verhaal: daar, in die gedeelde kwetsbaarheid en veerkracht, ontstaat gelijkwaardigheid, ongeacht of iemand ontheemd is of niet.

Dit schrijf ik vanuit een ontheemd hart, dat tegelijkertijd een thuis biedt aan zowel mijn oude land als het nieuwe.

Forugh Karimi

Psychiater, psychotherapeut, systeemtherapeut en schrijver

Juni 2025

Inleiding

Simone de la Rie & Jeroen Knipscheer

Aanno 2025 is het tachtig jaar vrede in West-Europa. Voor veel regio's elders in de wereld is dit echter geenszins het geval. Nadat de dekolonisatiegolf vanaf de jaren veertig tot de jaren zeventig voor verschuivingen op het wereldtoneel heeft gezorgd, is het aanvankelijke optimisme over een nieuwe rechtvaardige wereldorde gaandeweg gedoofd. In veel landen zijn autocratische regimes aan de macht gekomen. De soevereiniteit van de nieuwe naties heeft niet geleid tot het ontstaan van democratische rechtsstaten, maar eerder tot onderdrukking door een elite van autochtone machthebbers, in plaats van door buitenlandse mogendheden. De geopolitieke verhoudingen zijn instabiel en aan de grenzen van de verschillende machtsblokken schuurt het. Er is wereldwijd een toename van het aantal conflicten. Het kan gaan om interne conflicten, waarbij er binnen één land sprake is van onderdrukking en vervolging van minderheden of andersdenkenden, of anders om oorlogen met buurlanden. In 2023 deden er zich wereldwijd 59 conflicten voor, het hoogste aantal sinds 1946. Figuur 1 geeft de duidelijke toename van het politieke geweld in de verschillende werelddelen weer (in het bijzonder in Europa en Centraal-Azië).

Vanwege al deze conflicten, maar ook door honger en armoede, of door een gebrek aan toekomstperspectief vanwege corruptie en nepotisme, voelen tal van mensen zich gedwongen te migreren uit het land van hun geboorte. Zij doen dit ofwel op legale wijze, door een studie- of werkvergunning aan te vragen, ofwel op illegale wijze, bijvoorbeeld met behulp van mensensmokkelaars, die veel geld verdienen aan een erbarmelijke reis naar het Westen. Het aantal vluchtelingen neemt al jaren bijna exponentieel toe. Medio 2024 waren er wereldwijd 117,3 miljoen mensen op de vlucht, en waren er 68,3 miljoen binnenlandse ontheemden en 43,7 miljoen vluchtelingen (United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), z.d.). Slechts een fractie van deze vluchtelingen komt naar Nederland.